

Struktura wyznaniowa województwa podlaskiego

Krzysztof Goss

Struktura wyznaniowa ziem obecnego woj. podlaskiego mierzona była kilkakrotnie przez aparat administracyjny organizmów państwowych - m.in. w 1897, kiedy to na obszarze Cesarstwa Rosyjskiego miał miejsce pierwszy w pełni profesjonalny spis powszechny, podobnie jak w 1921 i 1931 przeprowadzane przez władze II Rzeczypospolitej. Ukształtowana przez wieki historii największym przeobrażeniem uległa w okresie II wojny światowej, kiedy to w wyniku zagłady żydowskiej grupy wyznaniowej, repatriacji około jednej czwartej społeczności prawosławnej i całości ewangelickiej, powiększył się odsetek wiernych dominującej w państwie konfesji. W 1931 rzymscy katolicy stanowili 72,5% mieszkańców 8 powiatów ówczesnego woj. białostockiego, których obszar pokrywał się z zasięgiem dzisiejszego woj. podlaskiego. Największym udziałem tej grupy wyznaniowej cechowała się północna i zachodnia część regionu. Liczebnością wyróżniali się wyznawcy prawosławia - 137 tys. i 13,1%, których najwięcej było w pow. bielskim - 45,2%, białostockim - 15,6% i sokólskim - 12,9% ogółu ludności, oraz wierni religii mojżeszowej - w skali całego obszaru odpowiednio: 127,9 tys. i 12,2%, w tym 39,2 tys. w stolicy województwa, gdzie stanowili 43% mieszkańców.¹

Po II wojnie światowej przynależność konfesyjna z przyczyn ideologicznych nie była mierzona przez państwo w spisach powszechnych. Kwestii tej nie uwzględniał także ostatni spis przeprowadzony w 2002. Stąd wszelakie dane, które prezentowane są obecnie w państwowych publikacjach (roczniki statystyczne wydawane przez GUS) pochodzą z wewnątrzkościelnych oszacowań. Liczby takie obejmują tylko osoby zarejestrowane przez odpowiednią wspólnotę, odwiedzane przez duchownych podczas wizyt duszpasterskich, czy też ochrzczone. Nie odzwierciedlają natomiast autoidentyfikacji obywateli poczuwających się do członkostwa w poszczególnych związkach wyznaniowych, która wcale nie musi się pokrywać z faktem figurowania w oficjalnych rejestrach. O różnicach w zasięgu tego typu oszacowań świadczą doskonale dane zebrane od zarządzających placówkami oficjalnie działających związków wyznaniowych w woj. podlaskim w 1999, oraz wyniki badań przeprowadzonych na

¹ Drugi Powszechny Spis Ludności z dnia 9 XII 1931, Warszawa 1937

reprezentatywnej dla całego województwa próbie w 2000, które obrazują tożsamość wyznaniową mieszkańców regionu.

Struktura wyznaniowa u progu XXI stulecia czyni Podlasie regionem wyróżniającym się największym w skali kraju odsetkiem wiernych innych konfesji niż rzymskokatolicka. Wedle wspomnianych badań osoby określające się jako katolicy stanowią 85,6% mieszkańców województwa (około 1034 tys.), natomiast tych, którzy zadeklarowali się jako wyznawcy prawosławia jest około 145 tys., czyli 12% ogółu ludności.²

Dane pochodzące z parafii poszczególnych konfesji³ obejmują członków 29 związków wyznaniowych, z których swe struktury posiada na Podlasiu jedynie 17. W 279 parafiach rzymskokatolickich województwa należących do czterech diecezji zarejestrowanych było wedle stanu na przełom 1998 i 1999 943,7 tys. wiernych. Oficjalna liczba parafian Kościoła prawosławnego skupionych w 98 placówkach na obszarze dwóch diecezji wynosiła 113,3 tys., przy czym jest to społeczność, niemal w 100% skoncentrowana na obszarze pięciu powiatów południowo - wschodniej części województwa. Ta właśnie część regionu charakteryzuje się największą mozaiką wyznaniową - przykładowo w powiecie hajnowskim prawosławni stanowią około 70 % zaludnienia, w bielskim – 40 %, siemiatyckim - 30 %, białostockim – 15 %, sokólskim – 10 %, natomiast w stolicy regionu ich udział w ogólnej liczbie ludności nie przekracza 20 %. Wierni Cerkwi przeważają liczebnie w 13 gminach, oprócz tego dwie wyróżniające się dualistyczną strukturą wyznaniową posiadają mniej więcej podobny udział katolików i prawosławnych w ogólnej liczbie ludności.

Członków pozostałych wyznań jest, bez uwzględniania dzieci i sympatyków odnotowywanych przez niektóre wspólnoty protestanckie, około 8,2 tys. Są to zarówno związki wyznaniowe posiadające kilkusetletnią tradycję działania na tym obszarze, jak też wspólnoty obecne dopiero od XX w., a niekiedy od końca tego stulecia. Do tej pierwszej grupy należy Muzułmański Związek Religijny, Wschodni Kościół Staroobrzędowy i Kościół Ewangelicko - Augsburski.

² A. Sadowski, Społeczne problemy miejscowości północno – wschodniej Polski w procesie transformacji, Wyd. UwB, Białystok 2001, s. 48

³ K. Goss, Struktura wyznaniowa mieszkańców byłego woj. białostockiego, w: red. A. Sadowski, Pogranicze. Studia społeczne, t. X, s. 114 – 136, Białystok 2001

Przynależność do tych konfesji w przeszłości była bardziej powiązana z pochodzeniem etnicznym, czy też tożsamością narodową. Inne wyznania, zwłaszcza protestanckie, o krótszej tradycji działania miały w odróżnieniu od wyżej wymienionych i religii mojżeszowej charakter zdecydowanie ponadnarodowy, przy czym charakterystycznym jest to, iż spora część ich członków rekrutuje się z prawosławia i zamieszkuje południowo – wschodnią część regionu. Najliczniejszą denominacją poza katolicyzmem i prawosławiem jest Strażnica - Zarejestrowany Związek Świadków Jehowy liczący 2,7 tys. członków, oraz 2,2 tys. dzieci i sympatyków, z których połowa skupia się w Białymstoku. Wiernych islamu należących do Muzułmańskiego Związku Religijnego, zamieszkujących przede wszystkim powiaty białostocki i sokólski jest około 2 tys., przy czym poza jego strukturami pozostaje jeszcze około 1 tys. mieszkających na Podlasiu muzułmanów - emigrantów z zagranicy, którzy nie posiadają obywatelstwa, a jedynie kartę stałego pobytu. Liczebnością wyróżniają się ponadto staroobrzędowcy zamieszkujący powiaty augustowski i suwalski, których jest około 600. Członków Polskiego Kościoła Chrześcijan Baptystów w 2003 było 623, Kościoła Zielonoświątkowego – 488, Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny – około 300⁴, Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego – 250, Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny – 200, Kościoła Zborów Chrystusowych – 165, Kościoła Bożego w Chrystusie - 115. Pozostałe denominacje nie liczą więcej niż sto wiernych.

Tabela 1. Odsetek wiernych trzech dominujących konfesji w powiatach o najbardziej zróżnicowanej strukturze wyznaniowej wedle spisów powszechnych (1897 i 1931) i badań własnych (1999)

powiat	katolicy			prawosławni			żydzi		
	1897	1931	1999	1897	1931	1999	1897	1931	1999
Białystok	47,2	63,7	72,0	20,1	12,7	8,3	28,2	21,7	-
Bielsk	36,5	45,1	51,6	48,3	45,2	42,0	14,9	9,1	-
Sokółka	69,3	78,6	90,0	18,1	12,9	7,2	12,2	8,3	-

Źródło: A. Jezierski (red.), Historia Polski w liczbach, GUS, W – wa 1994, s. 91 - 92
 Drugi Powszechny Spis Ludności z dnia 9 XII 1931, W – wa 1937

⁴ L. Adamczuk, G. Gudaszewski (red.), Wyznania religijne. Stowarzyszenia narodowościowe i etniczne w Polsce 1997 – 1999, Warszawa 2000, s. 123 - 159

K. Goss, Struktura wyznaniowa mieszkańców byłego woj. białostockiego, w: red. A. Sadowski, Pogranicze. Studia społeczne, t. X, s. 114 – 136, Białystok 2001

Mapa ilustrująca procentowy udział ludności prawosławnej w stosunku do ogółu mieszkańców powiatów wschodniej Białostocczyzny (stan obecny) według szacunków autora opartych na danych uzyskanych z parafii obydwu wyznań